

*Interfețe de istorie culturală
ale politicilor lingvistice și școlare
în spații plurilingve*

Rezumat

Cornelia Saurer Chioreanu

Lucrarea de față este una de factură istorică și filologică, atât sfera de competență și de interes a autoarei, cât și tematica și metodologia o definesc ca o întreprindere de factură multidisciplinară. Tema lucrării este fără îndoială una inedită, chiar neobișnuită, având în vedere compararea realităților, dar mai ales a politicilor lingvistice și școlare din Transilvania și Elveția, cu accent pe exemple și studii de caz din secolul al XIX-lea. Plecând de aici, obiectivul mai general al lucrării este acela de a contribui la înțelegerea și chiar la ameliorarea practicilor și politicilor plurilingvistice contemporane, la nivelul realităților românești, elvețiene și pan-europene de astăzi, plecând de la lecțiile oferite de experiența istorică luată în vizorul analizei.

Raportarea Transilvaniei la Elveția, efectuată cu gândul la un mozaic de populații de limbi diferite care își împart o zonă montană, nu este neapărat o idee nouă și a mai fost imaginată chiar în secolul al XIX-lea, mai ales de către unii gazetari ardeleni, cum a fost George Bariț. Dar nimeni nu a mai elaborat până acum un studiu amplu pe

această temă fragilă și până la urmă greu de documentat, aptă să alimenteze mai curând un clișeu jurnalistic, decât o investigație erudită. Ca o analogie pentru acest demers, amintim studiul istoric comparativ pe care l-a prezentat odinioară Eric Hobsbawm, la o conferință desfășurată în 1985 la Bellagio, întrebându-se de ce Albania și Elveția, două regiuni istorice atât de asemănătoare în numeroase privințe, au avut destine istorice atât de diferite?

Plecând la drum pe asemenea cărări nesigure și prea puțin străbătute, lucrarea recurge la o metodologie împrumutată mai ales din sfera studiilor lingvistice și sociologice. Una dintre principalele mize ale lucrării este reprezentată tocmai de aplicarea unor metode și concepte de cercetare din ariile disciplinare amintite în studierea unei problematici istorice specifice secolului XIX-lea.

Spre deosebire de majoritatea tezelor de doctorat în istorie, lucrarea de față nu este o monografie, în primul rând datorită caracterului compozit al subiectului. Așa după cum reiese din titlul și din argumentul tezei, dar și din structura acesteia, lucrarea își propune să abordeze o serie de interfețe ale istoriei culturale, care permit conectarea unor subiecte, teme și problematici destul de diverse, gravitând însă toate în jurul chestiunii plurilingvismului și a politicilor prin intermediul cărora acesta s-a manifestat în Elveția și Transilvania. Ca urmare, partea de analiză originală a lucrării cuprinde cu precădere câteva studii de caz, și nu o viziune de ansamblu asupra problematicii abordate.

Primele două capitole se opresc asupra aspectelor metodologice, definesc obiectul de cercetare și oferă o incursiune documentată în

universul politicilor lingvistice școlare din câteva arii relevante, de la spațiul anglo-saxon până la Republica Moldova. În mod evident, cazul elvețian este prezentat și analizat cel mai pe larg, atât în capitolele introductive, cât și în miezul propriu-zis al lucrării.

Centrul de greutate al investigației cade pe capitolele cinci, șase și șapte, care se opresc asupra unor subiecte cum ar fi cunoașterea limbilor romanice în Transilvania, dezbaterile referitoare la problemele limbii în paginile revistei *Transilvania* și rolul jucat în această chestiune de George Bariț. După cum se poate observa, nu sunt subiecte noi în aria cercetării românești, dar ele sunt reluate într-o nouă lumină și cu noi metode de cercetare, apelând la surse primare și integrând aceste aspecte în ansamblul temei de referință a lucrării, plurilingvismul și politicile care îl anturează. Un loc aparte îl ocupă capitolul al VII-lea, dedicat călătoriei de informare pedagogică întreprinsă de George Costa-Foru în anul 1858. Este reconstituit aici în mod minuțios acest episod puțin cunoscut de istorie culturală, evidențiindu-se prin intermediul său modalitățile cele mai intime prin care se construiau politicile școlare românești ale vremii, prin raportare la modelele oferite de experiența occidentală.

Un merit important al lucrării derivă din dimensiunea sa teoretică. Concepte cum ar fi teritorialitatea sau subsidiaritatea (cu aplicație la sfera lingvistică), plurilingvismul de frontieră, *lecture acteur-réseau*, *rouage intelligent* etc., preluate mai ales din literatura lingvistică și sociologică, ne oferă o perspectivă inedită, înnoitoare, asupra unor subiecte clasice ale istoriei culturale românești, cum ar fi opera titanică de construcție națională a lui George Bariț sau disputele

culturale care opuneau personalități de talia lui Titu Maiorescu, Vasile Boerescu ori Mihail Obedenaru.

Cea mai importantă concluzie la care ajunge lucrarea este că pluringvismul real și cu adevărat util societății este acela care se dezvoltă în mod natural, în sânul familiilor și comunităților, în cadre democratice, sprijinit de politici școlare inteligente și necoercitive. În pofida mediului politic adeseori constrângător, Transilvania și Banatul au dat naștere unei experiențe istorice remarcabile în această privință, experiență care rezistă cu brio la o comparație cu modelul aproape canonic, de fapt mitizat într-o anumită măsură, al confederației elvețiene. Toleranță, empatie și cunoștințe plurilingvistice au avut și ardelenii și bănățenii, din plin, așa cum ne arată în mod convingător Slavici, spre exemplu. Ceea ce au avut însă în plus țărani grizoni, valaisoise-i ori ticinezi nu a fost neapărat o știință superioară a conviețuirii multietnice, ci șansa unei istorii mai puțin conflictuale, marcată în cele din urmă de un sistem federal și democratic care le-a permis să trăiască în armonie.

Cuvinte-cheie: Transilvania, Elveția, secolul al XIX-lea,
plurilingvism, raporturi culturale

INTERFACES D'HISTOIRE CULTURELLE DANS LES POLITIQUES LINGUISTIQUES ET SCOLAIRES
EN ESPACES PLURILINGUES.
ETUDE COMPARATIVE TRANSYLVANIE – SUISSE.

Table de matières

Argument.....	7
I.Approche et découpage de la recherche.....	10
1. Approche de la recherche.....	10
2. Découpage et articulation de la recherche.....	13
II. État de la recherche en politiques linguistiques scolaires, déchiffrement et analyse.....	16
1. La recherche en politiques linguistiques scolaires en Europe.....	16
2. Grande – Bretagne, Commonwealth, espace anglophone.....	19
3. La recherche sur le multilinguisme en contexte scolaire en Roumanie.....	24
4. Nationalisme et plurilinguisme dans la recherche en langue roumaine sur le politiques linguistiques en République de Moldavie.....	26
5. Les politiques linguistiques scolaires pour les minorités du voyage.....	31
6. La recherche sur le plurilinguisme, le bilinguisme et les politiques éducationnelles en Suisse. État des lieux.....	34
III. Plurilinguisme suisse, un mythe ? Plurilinguisme transylvain, une réalité?.....	46
1. Le bilinguisme de frontière.....	49
2. La perspective historique du plurilinguisme en Suisse. Vue d'ensemble.....	51
IV. Territorialité et subsidiarité.....	54
1. Territorialité. Généralités et terminologie.....	54

a) Quelques définitions pour la compréhension en roumain des termes.....	59
2. Territorialité et plurilinguisme historique en Transylvanie.....	61
3. Subsidiarité historique dans les politiques des langues en Transylvanie, dans les Principautés roumaines et en Suisse, regards croisés.....	71
V. Plurilinguisme et apprentissage traditionnel des langues romaines en Transylvanie.....	73
VI. Le rouage intelligent - le réseau comme interface dans la construction et dans l'application des politiques linguistiques scolaires : Bariț et la revue TRANSILVANIA.....	99
1. Création et lecture acteur-réseau.....	99
2. Intérêt général pour choix pédagogique des langues et de l'enseignement dans les pages de la revue TRANSILVANIA.....	118
3. Nouvel Etat, nouvelle éducation ? L'interface des nouvelles lois en Roumanie après l'unification des Principautés roumaines.....	124
4. La personnalité de Bariț comme liant dans les réseaux hétérogènes. Rallongement inverse et entre-définitions.....	128
5. Traduction des lettres et discours parus en TRANSILVANIA, 1876.....	135
a) Epître au docteur M.G.Obedenaru.....	135
b) « O nouă școlă literară și politică ».....	140
c) Observations sur la traduction des articles en français.....	156
VII. Le voyage pédagogique de George Costa-Foru, interface dans la création des politiques publiques. Best practice exchange ou espionnage dans les écoles européennes?.....	160
1. Bref contexte historique du voyage de Costa-Foru.....	165

2. Reconstitution du voyage de Costa-Foru.....	171
3. Le rapport Costa-Foru.....	183
4. Terminologie pédagogique utilisée par Costa-Foru.....	188
5. Costa- Foru et les documents pédagogiques suisses.....	194
VIII. Conclusions.....	210
IX. Annexes.....	215
Annexe 1 Annonces parues dans les publications de Bariț.....	215
Annexe 2 Extraits des listes d’abonnés, TRANSILVANIA 1876.....	216
Annexe 3 Règlement EPFZ 1858-1859.....	220
Annexe 4 Cazul școlilor bilingve în România.....	226
X. Bibliographies.....	237
I. Bibliographie générale.....	237
II. Bibliographie pour la recherche en Suisse.....	242
III. Bibliographie sélective pour la traduction.....	243
IV. Périodiques.....	243
V. Lois et décrets.....	244
VI. Papiers, documents, présentations en conférences.....	244
VII. Sites internet consultés.....	245
VIII. Archives consultés.....	248